

ליקוטי אבות [ב]

מלוקט כלשונו מספרי רבותינו הקדושים זי"ע

מאיזביצא ראדזין

על מסכת אבות

– פרק שני –

רבי אומר, איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעשיה ותפארת לו מן האדם.

רבי אומר, איזו היא דרך ישרה שיור לו האדם, כל שהיא תפארת לעשיה ותפארת לו מן האדם.

העניין בזה, כי באם ירצה האדם לשנות טבעו כפי שנטבע בו מנעוריו, יוצרך לשנות מהיפך אל היפך לגמרי, כגון אם הוא מורגל לכעוס, אזי ירגיל עצמו מבלי לכעוס אפילו במקום שצריך לכעוס. וכן איתא בהאר"י ז"ל, שאם האדם מורגל לומר שקר, אז ירגיל עצמו שלא יאמר שקר אפילו במקום שמותר כמו לעשות שלום, כי בזה יתוקנו מידותיו. וכעניין שאיתא בגמרא [סנהדרין כה:]: גבי מלווה בריבית 'ואימתי חזרתן וכו' ואפילו לעכו"ם לא מוזפי' [שאפילו לנוכרי שמותר להלוות בריבית אינו עושה כן], שאפילו דברים המותרין גם כן לא יעשה.

ובאם ישנה באלו המידות לעשות הפכן, אז ייקרא 'תפארת לעושיה', שעל הגוון עושה מעשים טובים, וגם 'תפארת לו מן האדם' שבאמת ובעומק 'צורת אדם' [שבו] היא גם כן מידה טובה.

אכן יש מידות שאם יעשה 'היפך' מהם, לא יהיה בזה תפארת על הגוון, ורק לשעתו יצרך להרגיל עצמו בהם כדי לשנות טבעו, אבל לא יתנהג בהם תמיד. כגון, האדם שבטבעו אוהב כבוד, ובשנותו את טבעו יבזה עצמו כדי שיעשה היפך מכבוד, אף שבשעתו טוב לו זאת, אכן אין זה 'תפארת לעושיה', שעל הגוון לא תישא חן בעיני אדם.

לכן דרך ישרה שיבור לו האדם להתנהג כן תמיד, הוא שיעשה מעשים שיהיו
'תפארת לעושיה' ו'תפארת לו מן האדם'.

[מי השלוח, אבות, חלק שני]

[עניין] 'תפארת לעושיה' היינו שהמעשה שהאדם עושה תישא חן בעיני בני
אדם, ו'תפארת לו מן האדם' היינו, שיהיה טוב בעומק מעמקי חיים שלו היינו
'צורת אדם'. וצריך האדם להביט לכל מעשיו, שיהיו מבוררים על פי שני
האופנים הללו. [ואם יארע לפני אדם מעשה שלא תישא את שני הבירורים
האלה, בזה הוא מחלוקת בית שמאי ובית הלל במסכת כתובות [וכו']].

[מי השלוח, חלק ראשון, פרשת וישב]

"זיהיו בני ישראל במדבר, וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת..
ויניחוהו במשמר.. ויאמר ה' אל משה מות יומת האיש הזה.. וירגמו אותו
באבנים וימות". [במדבר טו, לב ואילך]

איתא בגמרא [מנחות פרק חמישי] 'יש [מנחות] טעונות שמן ולבונה, שמן ולא
לבונה, לבונה ולא שמן'. 'שמן' מורה על 'תפארת לו מן האדם', היינו שיהיה
האדם צדיק וטהור בעומק ליבו ויהיה כוונתו לשם שמים.. ו'לבונה' [שריחו טוב]
מורה על 'תפארת לעושיה', היינו שיהיה תפארת לאדם העושה לעיני אדם.

והנה האדם צריך לראות שכל מעשיו יהיה 'תפארת לעושיה ותפארת לו מן
האדם'. אך לפעמים נמצא 'עת לעשות לה' שאין האדם צריך להשגיח על
תפארת לעושיה, רק שיהיה כוונתו לשם שמים, כמו שכתוב 'עת לעשות לה',
הפרו תורתך', ולפעמים זהו רצון השם יתברך.

וגם לפעמים יימצא להיפך, אף כי כוונת האדם הוא לשם שמים, אסור לעשות
נגד התורה. וגם המקושש, אף שהייתה כוונתו לשם שמים כדאיתא במדרש,
מכל מקום נענש, כי אין רצון השי"ת שהאדם יכניס עצמו בדבר כזה, רק
לכשיאונה לידו דבר שיש לו 'תפארת לו מן האדם' אין צריך להשגיח על
'תפארת לעושיה'. ולא להכניס עצמו בזה לכתחילה, כי לכתחילה צריך
לראות שימצא חן בעיני אלוקים ואדם.

[מי השלוח, פרשת שלח]

”המתפלל צריך שייתן עיניו למטה וליבו למעלה” [יבמות ק”ה ע”ב]. ‘עיניו למטה’ היינו, שיהיה כל מעשה האדם ‘תפארת לעושיה’ גם כן [כלפי בני אדם]. אבל העיקר צריך שיהיה ‘לבו למעלה’ היינו שצריך שיהיה נאה בצורת אדם האמתית בידיעה והשכל. ועל זה אין גוון נתפס בעולם הזה.

[בית יעקב הכולל, פרשת ואלה המשפטים]

עניין ‘תפארת לעושיה’ הוא, שהאדם דואג רק לטובת עצמו [=לעושיה], אבל לא לטובת חברו, ו‘תפארת לו מן האדם’ היינו שדואג רק לטובת חברו, והוא מתבטל לפני חברו. נמצא, כי אין בשני אלו המידות התכללות. ומידה טובה שיבור לו אדם, הוא רק התכללות המידות, שדואג לטובת עצמו וגם לטובת חברו.

וזה ‘תפילות אבות תיקנום’ [ברכות כו ע”ב], היינו שתפילת האדם צריך להיות כמידתם [=של האבות] היינו במידת התפארת [=שהיא התכללות מידות האבות, שאברהם הוא מידת חסד, יצחק מידת גבורה, ויעקב הוא מידת תפארת, שהיא מידה ממוצעת הכוללת שתייהן]. שאברהם תיקן תפילת שחרית, יצחק תיקן תפילת מנחה, ויעקב תיקן תפילת ערבית.. היינו, שתפילתו יהיה במידת ה‘תפארת’ שיתפלל בעדו ובעד חברו.

[תפארת יוסף, מסכת תענית דף יז.]

*

וְהוּי זֶהִיר בְּמִצְוֵה קְלָה כְּבַחְמוּרָה, שְׂאִין אֶתָּה יוֹדֵעַ מִתֵּן שְׁכָרְךָ
שֶׁל מִצְוֹת.

”בני, הוי רץ לדבר מצווה, ואל תאמר זו קלה וזו חמורה, כי אינך יודע מתן שכרן של מצוות” [=אורחות חיים, צוואת התנא רבי אליעזר הגדול, סימן נג].

במסכת אבות [פ”ב מ”א] ‘והוי זהיר במצווה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות’. ועיין ירושלמי פאה (פ”א ה”א), ובמדרש רבה (פ’ תצא), ותנחומא (פ’ עקב), ושוחר טוב (מזמור ט). [=מפורט כדלהלן]>>

[ירושלמי פאה, פרק ראשון, הלכה א] – “אורח חיים פן תפלס, נעו מעגלותיה לא תדע” [משלי ה]. רבי אחא בשם רבי אבא בר כהנא, טלטל הקב”ה מתן

שכרן של עושי מצוות, כדי שיהיו עושין אותן באמונה.. אמר רבי אבא בר כהנא, השווה הכתוב מצווה קלה שבקלות, למצווה חמורה שבחמורות. מצווה קלה שבקלות, זה שילוח הקן, וחמורה שבחמורות, זה כיבוד אב ואם. ובשתייהן כתיב 'והארכת ימים'. [ע"כ]

[מדרש רבה, פרשת כי תצא] – "נעו מעגלותיה לא תדע" [משלי ה]. לא תהא אומר, הואיל ומצווה זו גדולה, אני עושה אותה ששכרה מרובה, והואיל וזו קלה, איני עושה אותה. מה עשה הקב"ה? לא גילה לבריות מהו מתן שכרן של מצוות, כדי שיעשו כל המצוות בתום.

למה הדבר דומה? למלך ששכר לו פועלים והכניס אותם לתוך פרדסו, סתם ולא גילה להם מהו שכרו של פרדס, שלא יניחו דבר ששכרו מועט וילכו ויעשו דבר ששכרו מרובה. בערב קרא לכל אחד ואחד, אמר לו, תחת איזה אילן עשית? אמר לו תחת זה. אמר לו פלפל הוא, שכרו זהוב אחד. קרא לאחר, אמר לו תחת איזה אילן עשית? אמר לו תחת זה. אמר לו, שכרו חצי זהוב, פרח לבן הוא. קרא לאחר, אמר לו תחת איזה אילן עשית. אמר לו, תחת זה. אמר לו, זית הוא, שכרו מאתיים וזו. אמרו לו: לא היית צריך להודיע אותנו איזה אילן שכרו מרובה ואיזה שכרו מועט? אמר להם המלך: אלו הודעתי, איך היה כל פרדסי נעשה?..!

כן לא גילה הקב"ה מתן שכרן של מצוות, חוץ משתי מצוות: החמורה שבחמורות, וקלה שבקלות. כיבוד אב ואם חמורה שבחמורות, ומתן שכרה אריכות ימים שנאמר 'כבוד את אביך ואת אמך, למען יאריך ימך'. וקלה שבקלות זה שילוח הקן, ומה שכרה אריכות ימים, שנאמר 'שלח תשלח את האם וגו' למען ייטב לך והארכת ימים'. [ע"כ]

[מדרש תנחומא, פרשת עקב] – "והיה עקב". זה שנאמר 'למה אירא בימי רע, עוון עקבי יסובני' [תהלים מט ו]. יתברך שמו של הקדוש ברוך הוא, שנתן תורה לישראל שיש בה תרי"ג מצוות, ויש בהן קלות וחמורות, ומפני שיש בה קלות שאין בני אדם משגיחין בהן אלא שמשליכין אותן תחת עקביהן, לפיכך היה דוד מתיירא מים הדין ואומר, ריבוננו של עולם! איני מתיירא מן מצוות החמורות שבתורה שהן חמורות, ממה אני מתיירא, מן המצוות הקלות, שמא עברתי על אחת מהן אם עשיתי אם לא עשיתי, ולמה, מפני שהייתה קלה. ואתה אמרת 'הוי זהיר במצווה קלה כבמצווה חמורה!' לכך אמר דוד 'למה אירא בימי רע? עוון עקבי יסובני!' [ע"כ]

[אורחות חיים' עם פירוש מרן זללה"ה, כולל 'פתיחת העינין']